

OŚWIECONY (167) *part praet pass pf*

oświecony (149), **oświecon** (15), oświecony *a.* oświecon (3).

-ś- (102), -ł- (44), -sz- (12), -s- (5), -łf- (2), -łz- (2); -c- (129), -cz- (30), -tz- (5), -cz- (2), -z- (1).

Pierwsze o jasne; -é- (20), -e- (5); -é- *OpecŻyw* (3), *OpecŻywPrzedm* (3), *OrzQuin* (5), *BiałKat*, *JanNKar*, -e- *MurzHist*, *Mącz*; -é- : -e- *SarnStat* (7:3). $\diamond$ *W formach niezłożonych* -on (1) *OpecŻyw*, -ón (1) *Mącz*; -ono. $\diamond$ *W formach złożonych* -on- (15), -ón- (2); -on- *OpecŻyw*, *OpecŻywPrzedm* (2), *JanNKar*, *SarnStat* (10); -on- : -ón- *OrzQuin* (1:2).

comp oświéc(e)ńszy (1).

sg m N oświecony (26), oświecon (10); $\sim$ (*attrib*) oświecony (11); $\sim$ (*praed*) oświecony (13), oświecon (10); -ony *PatKaz II*, *KrowObr*, *BielKron*, *WujJudConf*, *CzechRozm*, *SkarŻyw* (3), *LatHar*, *WujNT* (2), *KlonKr*, -on *OpecŻyw*, *WróbŻółt*, *RejPs*, *HistAl* (2), *Mącz*, *HistRzym*, *RejPosWstaw*, *PaprPan*; -ony : -on *RejPos* (1:1). $\diamond$ *G* oświeconégo (9); -égo (4), -(e)go (5). $\diamond$ *D* oświecon(e)mu (6). $\diamond$ *A* oświecony (1). $\diamond$ *I* oświeconym (2), oświecon(e)m (2); -ym *BibRadz*; -(e)m *OrzRozm*; -ym: -(e)m *PatKaz II* (1:1). $\diamond$ *V* oświecony (8). $\diamond$ *f N* oświeconą (4), oświecona (2), oświecon(a) (2), oświéc(c)ńsz(a) (1); (*attrib*) -ą (2); $\sim$ (*praed*) -ą (2), -a (2); -ą *StrykKron*; -a *WujNT*; -ą : -a *RejAp* (1:1). $\diamond$ *G* oświecon(e)j (2). $\diamond$ *D* oświecon(e)j (2) *LibLeg*, *WysKaz*, oświeconé (1) *OpecŻywPrzedm*. $\diamond$ *I* oświeconą (1). $\diamond$ *V* oświecon(a) (2). $\diamond$ *n N* oświeconé (8), oświecono (2); -é (4), -(e) (4); $\sim$ (*attrib*) -é (4); $\sim$ (*praed*) -é (4) *OrzQuin* (2), *RejPos* (2), -o (2) *OpecŻywPrzedm*, *ModrzBaz*. $\diamond$ *G* oświeconégo (5); -égo (1), -(e)go (4). $\diamond$ *D* oświecon(e)mu (12). $\diamond$ *A* oświecon(e) (1). $\diamond$ *I* oświeconym (1). $\diamond$ *V* oświecone (5); -e (1), -(e) (4). $\diamond$ *pl N m pers* oświeceni (27). *subst* oświecon(e) (9), oświecony (1); $\sim$ (*attrib*) -(e) (2); $\sim$ (*praed*) -(e) (7), -y (1) *LubPs*. $\diamond$ *G* oświeconych (4). $\diamond$ *D* oświeconym (3). $\diamond$ *A m pers* oświeconé (1). *subst* oświecon(e) (3). $\diamond$ *I m* oświeconymi (1). *n* oświeconémi (1). $\diamond$ *V subst* oświecon(e) (2).

Składnia dopełnienia sprawcy: oświecon(y) od kogo (10), przez kogo (2) *BielKron*, *WujJudConf*.

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI i XVIII w.*

1. *Oświelony, dzięki światłu uczyniony jasnym lub widocznym; illuminatus PolAnt* (22) : Bowiem [księżyc] naprzod łie vkazuie skłęczony iako obłąk/ potym poł iałny/ zatym przez połowicę ofwieczony *KłosAlg A3*; *Verberari sole, luna, imbre, ac ventis, Być tráfion nádchniön/ oświecön. Mącz 484b.*

oświecon z czego = [czym] (1): ábowiem był ofwięcon [!] páłac wízytek z iáłności drogiego kámienia [*Fulgebat enim totum palacium ex claritate gemmarum.*] *HistAl G3.*

oświecon(y) czym (5): Bywa fłyłłaná rozmaita frogóć gromow z rołkazánia twego/ á iáko ogniłtemi pochodniami bywa ofwiecona ziemiá *RejPs 113v; HistAl I7*; Nye będąć fwyátłem fłóńcá nigdy ofwyeczeni. *LubPs O3v, E2v marg; ModrzBaz 70.*

Szereg: »oświecon i zagrzewan« (1): fłóńce bárzo iáłne/ kthorego iáłnością wízytek fwiáth bywa ofwiecon y zágrzewan [*splendet et calet; yasznyeye y szgrzewaszye HistAl 1510 373*] *HistAl 17.*

W przen (1) : Wierni náuczyciele máyą cnotámi być ofwieceni iáko gwiazdy. *LubPs E2v marg.*

a. *Gdy światło jest zesłane przez Boga* (2) :

oświecony od czego [= czym] (1): POfymem widział Anyoła drugiego/ sřthępuiącego z niebá/ á máiącego moc wielką/ á ziemiá była oświecona od chwały iego *RejAp* 147.

oświecon czym (1): Mocą Páńfką wřzytki drzewá dziwnie łą oświecony *LubPs* X5v.

b. *Gdy światło ma właściwości nadprzyrodzone (12)* : Ci ktorzy ku niemu poglądáią/ będą oświeceni/ á oblicza ich nie będą záfłtydzone. *BibRadz Ps* 33/6; *RejPos* 189; Tyś był (Pánie) w światłości/ á ia w cięmności: y przetoż nie znałem cię: bom nie mógł być oświecony bez ciebie/ y nie máłz światłości okrom ciebie. *LatHar* 569.

oświecon(y) czym (8): *OpecŻywPrzedm* C4; *RejAp* 147v; *KuczbKat* 195; *WujJud* 104; Ormiánie [...] przez nieiákiego Grzegorzá Cudothworcá názwanego [...] światłością wiary Niebiełkiey oświeceni łą *SkarJedn* 302; Oto pátrzę ná światłość/ ktorą máią być wizytki národy oświecone *SkarŻyw* 113; *NiemObr* 84; *LatHar* 354.

oświecony przez co (1): iefł Káplán/ Duchem S. przez rękę Bifkupiá/ iákoby láternia oświecony *OrzQuin* G3v.

W przeni (6) : *OrzQuin* G3v; *RejAp* 147v; Zásię/ tym światłem/ to iefł miłosierdzím oświeceni/ przez Wiarę ku Pánu Bogu przyřtępujemy. *KuczbKat* 195; *WujJud* 104; *SkarJedn* 302; Iáłność tedy Ewánieliey ś. prawdziwie świeci w fercách wřzytkich wierzących/ ktorą oświeceni będąc/ z drogi prawdy/ y pobożności/ vřtępic nie mogą. *NiemObr* 84.

2. *Rozjařniony, uczyniony jasnym (3)* : Czemu oczy żółte lepiej w noci niż wednie widzą. (–) Bowiem żółtość záfłze iefł iáłna, á fama łiebie ořwiecza, także ony duchy ořwieczone, wednie nieiako mgłyfie [!] bywaią dla łłonecney iáłności *GlabGad* B5.

oświecony od czego [= czym] (1): Noc od gwyzd ořwyecona/ náukę nam dawa *LubPs* E2v.

W przeni (1) : iż iuż złożono iefł iářzmo cięłżkości náłzey z nas/ [...] á iżechmy ořwieceni z onego cieniá łmierci *RejPos* 17.

3. *Zapalony, płonący; w przeni (1)* :

Szereg: »zapalony i oświecony« (1): Nie mogłá iey [światłości] zátáic oná nędzna Mágdáléná/ ktorá wczuwałzy á obáčzywałzy w łobie tę zginęłą światłość w fercu łwoim/ ták długo plákálá v nog Páná łwego/ áż zálie znowu było zápalone á oświecone ferce iey *RejPos* 339.

4. *W którym dokonała się przemiana duchowa pozwalająca zrozumieć prawdy boskie, tajemnice wiary itp.; illuminatus Vulg (53)* : *OpecŻyw* 95; *WróbŻółt* nn4v; *MurzHist* R4; Rozpomnieycie iedno łobie pierwłfe dni w ktore będąc ořwieceni/ wythrzymáliście wielkie łthoffy á boiowánia cięłżkości *Leop Hebr* 10/32; *BibRadz* II 133b *marg*; *OrzQuin* O4; rozumy wálze y dołtoieniłtwá wálze máią być od tego Páná ořwiecone *RejPos* [290]v; *BiałKat* 286; ci z łálki Bożey bywaią ořwieceni/ kthorzy łą przychyłni rołkazánium Bożemu *RejPosWstaw* [41³]; *StryjKron* 150; *CzechEp* 25; *NiemObr* 11, 16; *WujNT Hebr* 6/4, 10/32.

oświecon przez co (1): iáko lud był ořwiecon przez przyłcie iego [*Chrystusa*] *RejPs* 173.

oświecon(y) czym (17): *OpecŻyw* 176; [*Maryja*] była wřzytkych cznoth napelnyona a dołkonale dobroczą cznoth ořzwyeczona *PatKaz* III 96; *KromRozm* I E2v; *KrowObr* 171; iż krztem świętym mieli być ořwieceni przez tego Miefzká *BielKron* 343; Królestwo Polłkie iefł [...] Wiarą Krześciájáńfką od Bogá ořwiecóné *OrzQuin* I2, X4v, [Aa6]; nie naydzyefł żadnego áni pogáńłkiego áni Krześciájáńłkiego

człowiek/ którykolwiek był kiedy od Páná rozumem íakim oświecon/ áby miał kiedy pogánić pokoy
RejPos 334; *KuczbKat* 80; *RejPosWstaw* [143²]v; ABrámiusz [...] z młodu oświecony łáfką Boską
SkarŻyw 234, 111, 486; *LatHar* 243; á lud oświecony Wiára/ co czyni? *GrochKal* 24; *SkarKazSej*
657a.

oświecony w czym (2): *CzechRozm* 209; WŁádyław będąc Chrztem przyozdobiony, Y Duchem
świętym w wierze oświecony. Odwiodł poddáne od błędu pierwłzego *KlonKr* E3v.

W połączeniu szeregowym (1): docześnym wzywánieniem/ nadroźże⁸⁰ ciáá y krwie twoiey/ iestefmy
oświeceni/ z bogáčení/ pośileni/ y vwefeleni. *LatHar* 243.

Wyrażenia: »oświecony duch« [szyk 1:1] (2): poźwyczył nauyłszy pan przebytek fwoy
zwyecznołczy aboyuem prorok oźwyczonem duchem to flouo uyrzekł *PatKaz II* 68v, 58v.

»oświecon(y) Duchem (Świętym, a. Bożym, a. Chrystusowym), od Ducha Świętego, przez Ducha
Świętego« [szyk 5:4] (7:1:1): Nyebyłci Luter duchem fwyętym/ ále duchem fwyętym oświecony
KromRozm I B2v; *RejPos* 285v; W odrodzeniu thedy naprzod bywa oświecony rozum przez Duchá
S. áby y táiemnicę y wolá Bożá zrozumieć mogł. *WujJudConf* 66v; *RejPosWstaw* [143²]; *SkarJedn*
148; zem ia tefz był tákże w tych błędach/ á oświecony Duchem Chrytułowym iestem/ y znam
Bogá iednego *SkarŻyw* 74; *CzechEp* 209; *WujNT* 429; *KlonKr* E3v.

»oświecon na drogę prawdy« (1): Ale íze był bárzo miłofierny [*Placidus*]/ dla tego záśłużył
oświecon być ná drogę prawdy. *HistRzym* 126v.

»rozum oświecony« [szyk 4:1] (5): mnodzy ludzie prołci a nieumiętni/ bywaią rozumu
oświeconé⁸⁰ ij żywota fwiętego *OpecŻywPrzedm* C4; *WróbŻolt* 008v; *OrzRozm* P3, P3v, Q.

Szeregi: »oświecony a objaśniony« (1): co Pan powiedáć raczy o tákim wiernym swoim/ który z
łáłki iego fwiętey iuz ták oświecony á obiáłniony będzie Duchem s. *RejPos* 285v.

»powołany i oświecony« (1): ábyłmy fię ták tobie podobáli: będąc do znáomości y obietnic y łáłki
twoiey powołáni y oświeceni *SkarKaz* 520b.

»ku wierze przywiedziony i oświecony« (1): byli też infzy wybráni ku wierze przywiedzeni y
oświeceni *CzechRozm* 190v.

5. *Wykształcony, swiatły, mądry* (7) : A iako doktor oświeczony/ ij ijnłfy doktorowie náboźni
mowią *OpecŻyw* 102; bylo uefele fzwýatey anny y yoachyma mąza oźwyczonego oczcza panny
Maryey *PatKaz II* 75v, 51v; *PatKaz III* 93.

oświecieńszy czym (1): panna będącz wzyuoczye matky fwey mądrfza była nyfz włzytczy doctorouye
a oźwyczenfza była wboga uznanyem nyfz íerafynouye *PatKaz II* 80.

Szereg: »zacny, (a) oświecony« (2): Publius Scipio/ y Q. Fabius [...] o łobie to powiedali/
yż s przypatrowania wyobrażeń zacnych a oświeconych [!] mężow/ wielce ku włzelakim cnotam
pobudzani bywali *KwiatKsiąż* B4; czegom fię łam był náuczył/ nie z moiey głowy/ [...] ále od zacnych
oświeconych kościołá Bożego náuczycielow. *ReszPrz* 101.

6. *Sławny* (3) : Oświeconemu pokoleniu Słowieńskiemu á ięzyku ich/ miłość/ pokoy/ záchowanie
y pozdrowienie *BielKron* 337v; Perillustris – Barzo sławni, oświeczoni. *Calep* 782a.

Szereg: »oświecony a wszem oznajmiony« (1): iáko fwięty Antoni prołty pułtelnik był oświecony
á włzem oznájiony w cudach w wierze Krześciáńłkiey. *BielKron* 160v.

7. *Któremu została przywrócona zdolność widzenia; illuminatus Vulg (15) : PaprPan Dd3; SkarŻyw 567; ten ktorego ślepy oświecony widział y słuchał [...]/ zowie się Synem Bożym WujNT 346, Matth 9 arg, Mar 10 arg, Xxxxx2v.*

oświecony czym (1): Ale oczy wiara oświecone ktore miały [errata zmienia: miał] ten stárzec Symeon/ y ferce duchem Bożym wzbudzone/ inákłżą cię być zna. *SkarŻyw 112.*

Wyrażenie: »oświecone oczy (oko)« [szyk 6:3] (9): *KromRozm I E2v; RejPos 69, 284; WujJud 167v; [Symeon] przybieży do kościoła/ oświecone oczy iego między ćierznim poznáią rożą/ między rodzácemi [...] Pánnę bez łkazy/ á ná rękú iey iednorodnego [...] Bogá SkarŻyw 113, 112; NiemObr 86; áby Bog [...] dał wam Duchá mądrości y obiáwienia [...]/ oświecone oczy ferca wáfzego [illuminatos oculos cordis vestri]/ ábyście wiedzieli ktora iest nádzieiá wezwánia iego WujNT Eph 1/18; SkarKaz 514b.*

W przen (6) : Tákać to widzimi fye śwyátłóć/ yáką ośwecone łą oczy Yádámá y Yewy po grzechu/ czártowłka y Bogu przeciwna. *KromRozm I E2v; RejPos 69; WujJud 167v; dał wam duchá mądrości y obiáwienia/ przez poznánie iego: oświecone oczy vmyłtu wáfzego [illuminatos oculos cordis vestri PolAnt Eph 1/18] NiemObr 86; WujNT Eph 1/18; Lecz Ian miał byłre oko/ od Bogá oświecone, nigdy iefczce Pána Iezufá nie widząc/ zaráz go tám poznał. SkarKaz 514b.*

8. *W tytułach królów i książąt lub im równych; illustris, illustrissimus JanStat, Cn; serenissimus JanStat; clarus, clarissimus, splendus, splendidissimus Cn (63) : MetrKor 34/287v, 288 [2 r.], 37/1, 1v [2 r.];* Przedmowa na żywot pana Iezufow ku oświeconé pannié pannié Elzbiécie/ dobre pamięci/ krolewnie Polłkié ij kłięźnie Legnitzkié. *OpecŻywPrzedm C3; ZapWar 1527 nr 2361; WróbŻółtGlab A2; Ołfwieczoney xieznye panyey Iaduidze Marcrabiney Braⁿdemburłżkiey LibLeg 8/132, 8/132v; GroicPorz i2; BibRadz *4v; BielKron 392v, 393; Prot Av; KwiatOpis B2v; BudBib b; BudBib Kaw A2 [2 r.];* Oświeconemu Pánu á Pánu Konftántemu Książęćiu Ołtrowłkiemu Woiewodzie Kijowłkiemu/ etc. *SkarJedn A2, A2; SkarŻyw kt, A2; PaprUp E4v, F, Fv; Aretás przywodzi imię λαμπέτης, to iest Oświecony y ο νικητής, to iest Zwycięzcá. WujNT 870; WysKaz 2; kiedy z wielkim triumphem y wefełém Oświecony Król Zygmunt Polłki/ Dział W.K.M. zwycięztwo v Orłżéy nád Mołkwą otrzymał SarnStat *4v; A iże teraz Oświeconé Książę, Pan Iendrzéy Báthory, [...] to Biskupłstwo z wielką pochwałą trzyma SarnStat 1139, 170, 186, 194, 999, 1086 (10); WitosłLut kt; SapEpit kt.*

W charakterystycznych połączeniach: oświecony(-a, -e) krol (11), książę (30), księżna (6), pan (15), panna (1).

Wyrażenie: »jaśnie (a. jasno) oświecony« (12): *GliczKsiąż A2 [2 r.], A4; Thy siedm Zamkow/ Iáño oświeconemu/ Pánu a Pánu Magnufowi z łálki Bożey Krolowicowi Duńłkiemu/ Norweyłkiemu/ Wandálłkiemu/ y Gockiemu [...] przysłucháią. KwiatOpis Dv, A2, [C2]; KAZANIE NA POGRZEBIE Iáśnie Oświeconego Książęćiá/ Ie⁸⁰ X. Mczi Pána Pána Ianá Symeoná Olełkowicza/ z łálki Bożey Książęćiá Słuckie[go] y Kopyłłkiego. WysKaz kt,)?(2 [2 r.]; JanNKar A3; SarnStat 168, 879.*

Szeregi: »oświecony a cnotliwy« (1): *Semigália Ziemicá leży między Liflandyá á Kurlándyá [...]. A teras ią s Kurlándyá/ oświecone á cnotliwe Xiążę/ Pan á Pan Gotthard Kettler [...] lennym práwem trzyma KwiatOpis Cv.*

»oświecony, (a) miłościwy« (5): Iásnie Ofwiecone á Miłosciwe Książętá/ Panowie moi Miłosciwi *GliczKsiąż* A2, A4; *BudBibKaw* A2v [2 r.]; *SarnStat* 168.

»najaśniejszy, (i) oświecony« [szyk zmienny] (1): wŕzytkié práwá/ Przywileie/ Wolności/ pręrogátiwy/ przez Naiáfnieyŕzé y Oświeconé [*per serenissimos illustrissimosque JanStat* 16] Króle y Książętá królestwá náfzého Polŕkiego/ y przez Oycá náfzého im dáné [...] potwierdziliŕmy *SarnStat* 908; [Ofŕwyecona nayaŕnyeyŕŕa Pani P. Churfirŕtowa a krolewno goŕpodze nam myłofzcziwa. *ZapWpolActCon* 1536 9/57v].

»oświecony a prawy« (1): Oswyecony á práwy Krol Węgyerŕki tem obyczáyem nábył łobie preceptorá *GliczKsiąż* L6v.

»oświecony a prawie świętobliwy« (1): Przisłucha teras iáfno oświeconemu/ á prawie fwiętobliwemu Pánu á Pánu Woiciechowi/ z Láŕki Bożey Márgrabi Brándęburŕkiemu/ Xiążęciu Prufkiemu *KwiatOpis* [C2].

»oświecony, (a, i) wielmożny« (5): Ofwieczonemu y Wielmożne: panu: Panu Piotrowi Kmicie. Grabi z Wifznicza *BielŻyw nlb* 2, *nlb* 3; *WróbŻółtGlab* A2, A5; Iásnie ofwyeconym/ á Wielmożnym Pánom á Pánom/ Iurgiewicom [...] Erázmus Glicner [...] życzliwie ŕprza y winczuie. *GliczKsiąż* A2.

Synonimy: 1. objaŕniony; 2. jasny; 3. zapalony; 4. objaŕniony; 5. mądry, ŕwiatły; 6. sławny.

Cf NIEOŚWIECONY, OŚWIECIĆ